

SZEGED, 1848 OKTÓBER 4.
KOSSUTH SZEGEDI TOBORZÓBESZÉDE

Szegednek népe, nemzetem büszkesége, szegény elárult hazám oszlopa! mélyen megilletődve hajlok meg előtted.

Mikor Szegedhez közeledtem, sajnálni kezdém, hogy mellemből kifogyott a hang; de midőn Szeged népét látom, úgy látom, hogy nincs mit sajnálnom, mert itt többre nincs szükség, mint hogy a lelkesedés előtt mélyen meghajoljak.

Midőn én, mint az ország teljhatalmu biztosa, s a honvédelmi bizottmány egyik tagja, népfelkelést intézendő, utániban más helyekre bementem, azért mentem be, hogy lelkesedést ébresszek; de Szegedre azért jöttem, hogy itt a lelkesedést szemléljem.

És én mondhatom, örömmel szemlélem Szeged népében a lelkesedést; mert veszedelem fenyegeti szegény elárult hazánkat, oly veszedelem, melyhez hasonlót évkönyveink nem mutatnak, s melynek láttára némely kicsinyhitűek a fővárosban azt mondák, hogy a magyar nemzet napjai megszámitvák. De én azt mondtam: ez nem igaz.

Alkudozásba akartak ereszkedni Jellasichsal, ama gaz árulóval, kit az ármány pokoli céljainak kivitelére, arra, hogy csak nemrég visszanyert szabadságunkat s függetlenségünket kezeinkből újra kicsikarja s a népet újra a szolgaság jármába hajtsa, eszközül szemelt ki. De én azt mondtam, hogy mielőtt a nemzet annyi erővel s küzdelemmel kivivott szabadságából csak egy hajszálnyit is lealkudnék, elmegyek és megtekintem a népet.

És most, miután Szeged népét látom, látom szemeiben a lelkesedés szikráit, nem késem megírni a fővárosba, hogy Szeged népe az árulóval való minden alkudozás ellen ünnepelesen tiltakozik. Megirhatom-e ezt? (A nép: Meg!)

Igenis, megírom, hogy miután Szegedet s népének ezreit a haza szerelmétől lelkesülve láttam, köszírt-té szilárdult keblemben a hit, hogy e haza, lépjen bár a pokollal szövetségre ellene az ármány, mentve lesz.

Krisztus mennyei országát megalapítandó a földön, egynek választottai közül azt mondá: e kőszálra épitem én egyházamat; és én hasonlóan mondom, hogy Szegedre s ennek lelkes népére épitem nemzetem szabadságát, és a pokol kapui erőt nem vesznek azon.

Oly hatalmasnak hiszem én a népet, hogy ha felkel és összetart, a ropogva összerogyó ég boltozatait is képes fentartani erős karjaival.

Hazámfiak! Mondhatatlanul fontos az óra, melyben hozzátok szólok; talán éppen ebben az órában ütköznek vitéz seregeink az áruló csordával. Ki tudja, mit hoz ránk ez óra? győzelmet-e vagy veszteséget? – De győzzünk bár, vagy veszítsünk, én Szeged népére minden esetre számolok.*A népre minden esetben szükségünk lesz: ha győzünk, hogy a győzelem gyümölcseit learassa; ha veszünk, hogy a veszteséget győzelemmé változtassa.

Tehát e fontos órában, e mondhatatlanul fontos pillanatban kérdem: találkozik-e egy fia a hazának, találkozik-e egy polgára a városnak, ki hazája szabadságáért vérért, életét feláldozni kész nem volna? (A nép egyhangulag: Nem!)

Én esküszöm a mindenható Istenre, ki védi az igazságot és a hitszegő árulót megbünteti, esküszöm, hogy hazánk szabadságából egy hajszálnyit utolsó csepp véremig elraboltatni nem engedek; esküszöm,

hogy hazánkat védeni fogom, míg karomat felemelhetem. A magyarok Istene úgy segítjen és áldjon meg engemet!

(A nép e szavakat lefedett fővel s fölemelt kezekkel lelkesülve mondotta el a szónok után.)

Hajdan, midőn a hazát veszély fenyegette, hős apáink véres kardot hordoztak körül az országban, s ennek láttára, mint sasok repültek harcmezőre a vitéz magyarok. Én, látván a haza jelen veszedelmét, zászlót ragadtam kezembe, megesküdve, hogy addig nem nyugszom, szegény fejemet nyugalomra nem hajtom, míg az elárult haza fiait szabadságának megmentésére annak árulói ellen zászlóm alá nem gyűjtöm. De most, miután Szeged népének lelkesedését látom, bizvást összehajtom e zászlót, e zászló nem enyém többé, én Szeged zászlója alá állok. És én bizom a magyarok istenében, bizom Szeged népének lelkesedésében, hogy kevés idő múlva mentve lesz a hon; ha pedig a hadi szerencse kevésbbé mosolyogna fegyverünkre, ha netalán a végrehajtó hatalom az ármány által a fővárosból kiszoríttatnék, azon esetre Szegedet oly pontnak tekintem, melyről a haza szabadságát, a nemzet függetlenségét megmenteni erősen hiszem.

Szegediek! Testvériség köt össze bennünket. Nincs nemes és nemtelen többé; egy hazának fiai, polgárai, testvérek vagyunk mindnyájan. Tehát testvéreileg összetartva ragadjunk fegyvert az árulók ellen, legyünk készen hazánk oltalmára.

Testvérek! Ha úgy jöttem volna e városba, mint valamely rendkívüli örömnök, boldogságnak hirnöke, igényelhettem volna talán tőletek koszorukat, de miután a végre siettem körötökbe, hogy benneteket fegyverre, a haza megmentésére hívjalak fel, azon virágkoszorukat, melyeket lelkes hölgyeitek utamban elhintettek, nem tekinthetem másképp, mint előjelül azon győzelemnek, melyet a haza ellenségein nemsokára kivivandunk.

Egész életem küzdés és szenvedés vala: de e pillanatban jutalmazva érzem magamat – ám pihenni nem fogok, árva fejemet nyugalomra nem hajtom, míg el nem mondhatom az irás ama szavait: Most bocsásd el, uram, szolgálodat, mert láták szemeim hazám szabadságát, boldogságát megmentve.

Keblem tele érzéssel, még sok mondani valóm volna hozzátok; de az érzés elfojtja ajkamon a szót. Különben egy pár napig körötökben szándékozván maradni; még lesz alkalmam hozzátok bővebben szólani. De most nézzétek – soha nem sírtam – és könnyezek.

Kossuth Hirlapja, 1848 okt. 15. Közlöny 1848 okt. 18. sz.

EMLÉKBESZÉD KAZINCZY FERENC FELETT
TARTATOTT A M. T. TÁRSASÁG KÖZÜLÉSÉBEN SZEPT. 8. 1832

Mi szép az emberi élet, midőn a mindennapiság parányi köréből kiemelkedik; s magát valami nagy és szent, és milliomokat érdeklő cél után intézi! Mi szép világosító csillagként tűnni fel ezek előtt; és szabadon, de általmelegült lélekkel választani magának pályát; s azt jó- és balszerencse közt, örökre tiszta és soha nem hidegülő szenvedelemben futni meg! Azonban ez, ami ily szép, nem egyszersmind ily boldogító is. Hányszor nem talál a hévvel ölelő kar borzalmat okozó hideg illetésre! Hányszor sülyyed el a küzdő fénnel és veszéllyel teljes pályája közepén, áldás és szánakozás által nem kísérve! Sőt hányszor kell magának a fennragyogó célnak nyom és remény nélkül leszállnia, midőn az érette vívó lelke elkeseredésében áll ott, s honának és korának érzéketlenségét átkozza. A sorsnak kedvencei nincsenek, csak eszközei. Kemény részvétlenséggel az egyesek iránt intézi ez az egész menetelét. S így a már elvesztettnek látszó magból gyakran hosszú évek után virágoztatja fel a teljes szépségű plántát, nem tartván figyelmére méltónak, hogy az, ki a magot a jelenlét pusztaságaiban, egyedül a még akkor kétes reményért, hintette el, többé nincs; s emléktelen sírja felett díszlik a virágbokor, midőn már sem illat sem árnyék nem enyhítheti az égő fájdalmat, minek gyötrelmei közt elhamvadott.

E gondolatok támadának lelkemben a hírvételkor, hogy Kazinczy Ferenc élni megszűnt vala. Képzeletem előmbe állították a nagy férfiút, úgy amint ötlet legutólszor e társasági körben láthatám. Itt ült ő közöttünk, a hetven évet meghaladott ősz, a több mint félszázados író, egy készüllettel és küzdéssel teljes időszak legrégibb bajnoka; s keblében hordozta borzasztólag szép pályája emlékezetét; s vészek után egy, a nemzet előtt valahára felcsillámló reménytől biztatva, tetteinek önérzésében keresett az élet nyomvasztó terhe ellen enyhületet, enyhületet a gondok ellen, mik végnapjáig kínozták. Eszköz volt ő is a sors kezében; izzadt ő is azért, aminek gyümölcseit aratni más fogja; félszázadig küzdött a pusztában, s egy messze pillantás az ígért földébe lőn minden jutalma.

Jól érzem én T. Társaság, midőn e tiszteletre méltó kör elhunyt tagjának emlékezetét megújítom, nem kellene ily elbúsító képeket mutatnom fel. Azok közt állok, kiknek szent kötelességük, minden egyebet félretétvén a haza dicsőségét eszközteni; s felednem kellett volna talán Kazinczyt az embert, a szenvedett; és egyedül a literátort állítnom elő, tiszta nyugalomban: mint művész a márványszobrot, hogy reá koszorúkat aggassunk. De az én lelkem minden ideái összeolvadásban vagynak egymással, s a szív húrain rezegnek keresztül. Rokonom és barátom, tanítóm és társam vala; s most, midőn szavam az elnyugodott felett fog hangzani: kebelembe zárjam-e fájdalmamat? Féltjek-e, ha kínos érzelmeket rezzentek fel; s a visszemlékezés szelíd óhajtsái helyett könnycseppeket fakasztok? És bár fakaszthatnék szívből forró vérkönnyeket! bár szózatom villámerővel rázhatná keresztül a hazát, s e nemzetet! mely saját jeleseit századok óta könnyezetlen látá sírba szállani; s nem tudá, hogy kebeleik sebbel rakvák valának - őérette; nem tudá, hogy neki áldozának fel minden szerencsét; maradékaikra nem hagyhatván egyebet, a meg nem ismert, meg nem jutalmazott, sokszor éppen eltaposott érdem keserű dicsőségénél.

A végzet akará ezt így! és valóban ritka szép és jó kezdődött és tenyészett valaha előre ment áldozatok nélkül. Kenyér után indul a sokaság, magányos hasznokat vadász s azt, ami az egészet érdekli, ami lelket táplál, nemzeti erőt fejt s gyümölcsei csak jövőben érnek meg, gyűlöli. Atyáinkat hosszú zsibbadás lankasztá; volt idő, mikor bűnösen feledének mindent, ami őket a porból, hova hullának, felemelheté vala. Nehány kevésnek mellében támadt a gondolat: a haza veszélyben forgó nyelvét ragadni meg, ezt felvirágoztatni, ezt erőre hozni; s erejével rázni fel az álombasüllyedt népet, hogy lás-son és érezzen. De a nép őket nem hallgatá; de a népnek ereje nem volt őreájok fel, s a jövőbe kipillantani; s így elhagyatva futák meg a pályát, külökdőknek tartattak, s kinevettetének; mert nem akarák követni a bölcseséget, mely egyedül a jelenlét hasznairól gondoskodik. Ily környülmények közt lépett

fel, ily környülmények közt küzdött a mi Kazinczynk is; nem haszon nélkül a nemzetre, nem nyom nélkül a jövő korra nézve; de fájdalommal önmagának. Mert koszorúi nem enyhíték, hanem égették homlokát; s neve híres voltát élte nyúgalmával fizeté. Pedig ő vala, ki fiatalsága küszöbén, még csak tizenhat évű gyermek, íróink parányi körében megjelenvén, nemes, de tiszteletben kevesektől tartott célját el nem csüggedő erőben, páratlan állandósággal, szünetlen haladásban követte. Ő vala, ki nemzetének negyven év előtt hirtelen fellobbanó s hirtelen elalvó tüzét olthatatlan hordá kebelében még akkor is, mikor lélekfagylaló vészek környékezék. Ő vala, ki a szerencsét sem nem ígérő, sem nem nyújtó literátori pályára számosokat tüzelt fel; s mozgást és életet öntött a tövises útra, mit sok mások elunatkozva, kétségtől leverve pusztán hagyának. Ki nem emlékezik vissza az ő Gessnerére s Bácsmegyeijére? Mi maradandó behatást tőn a szépízlésű fiatal író, ki alantmászás és iskolai fészesség helyett könnyű lebegésű fenséggel és csínnal jelene meg s a valaha tökéletre jutandó magyar prózának első talpkövét alapítá! A kassai Magyar Muzeum, s az ő Orpheusa sebesen eltűnő jelenetek valának ugyan: de az általok hintett mag évtizedek után sokat ígérő virágokat vala termendő.

Azonban miért emlitem ezt? Ő még akkor ifjúsága erejében élt; s polgári fekvése által a literátorkodást kísérő kedvetlenségektől födezteték. Csuda-e, ha a lánglelkű ember fáradatlan munkált? ha a közönség részvétlenségét csüggedetlen tűrte? ha magát feledvén, hazájának szentelé mindenét; és a sivatag jelenben csak a virágzó jövőndőt szemlélte? De jött az időpont, egyike azoknak, miket a sors lesújtó villámként rejteget felhőiben, hogy váratlan rohanással öldököljenek; és íme ő tettei s hatása munkás köréből láncok közé jut; és szabadságát s élte minden reményeit hetedfél hosszú évig siratja. Hány nem veszté el bátorságát, hány nem mondott le keble legforróbb vágyairól, kit a szerencse nem éppen ily keményen próbála meg! A mi barátunk búban mint örömben, kétség mint remény közt, saját ideáljához, hű maradt; és a brünni erősségben, mint a kufsteini hegyormon s a munkácsi vár falai közt, szerelme a nyelvhez nem kisebbedék. Ott a vigasztalástól üres magányban érlelte meg ő a nagy gondolatot: újító változást hozni a nyelvbe; s ezáltal ízlésünknek, gondolkodásunk módjának s tudományi művelődésünknek más és nagybefolyású utat mutatni.

A mi magyar nyelvünkkel véghezvitt újításokat sokan nevelték s nevetik maiglan; pedig azok a nemzeti, ébredező szellem természetes kiütései valának. Ezen szellem mint mindég és mindenütt, úgy most is és közöttünk, egyes jelenetekben tüntette fel magát, hogy lassanként közönséges legyen. Nyelvünket ragadá meg legelőbb, ez lévén a legtermészetesb mód egymást érteni, egymásra figyelmezní, ideákat venni és adni, s azt ami a kebelben titkon és külön forr, nyilvánná és egyetemivé csinálni. Ily szempontból tekintem én a nyelvvel kezdett, s gyors rohanással előre törekedő változást. Mert semmi sem esik e világon ok és egybefüggés nélkül; ami történik ma, annak magvai század előtt, s talán senkitől nem sejtve, hintettek el; s ami történni fog század után, az a mostani tettekből, gondolatokból, vagy talán csak sejdítésekéből ver magának gyökeret. Homályban él és munkál az író, s egykorú által kicsinységekkel bajlódónak tartatik, mert idejét idegen szavak magyarrá tételével, régiek keresgélésével s több ily parányiséggel vesztegeti. De a vezető okot legtöbbsnyire csak a következés világosítja fel; s tisztán csak a maradék fogja láthatni: miként nyert az egész nemzet szó által ideát, idea által tettét s tett által jóltevő, egyetemi változásokat; miként lettek százados előítéletek semmivé; miként enyésztek el egymás után száz meg száz lélekszorongató formák; s mindezek után miként lőn lehetségessé sok szép és jó, minek forrásai, hosszú időkig zárva lévén, folyást nem lelhettek.

Kazinczy nem vala legelső, nem is egyetlenegy, ki a nyelvvel történt nevezetes fordulást kezdé és eszközlé. De övé a dicsőség, hogy ízlést párosított igyekezeteivel, hogy dolgozásait érzelmei hevével el tudta önteni, s hogy a régiség tudományát, mit Baróti Szabó keresett s ami Révait nagygyá tevő, teljesen méltánylá. Csak így, s csak neki lehetett hatalmában oly széles terjedtségű befolyást szerezni, s oly közönséges erővel hatni a nyelvre és írókra: mint nem még ez ideig senki más. A közelebb múlt ötven s egynehány év alatt ki volt íróink közül, kivel e férfiú kisebb vagy nagyobb érintésben nem állott

volna? ki nem kereste ismeretségét, a Jelesnek, kit Orczy és Ráday szerettek, kit Báróczy kedvele, kinek Virág és Révay barátai valának, ki Dayka és Csokonai kifejlésökre nagy befolyást gyakorolt? Keresztúlnézek íróinknak itt, e tiszteletre méltó gyülekezetben jelen álló koszorúján; és sokat látok, ki a legelső szikrát Kazinczy lánglelkétől kapá; s kit futásában ennek példája vezérlett, s állhatatossága őrizett meg visszahanyatlástól. Neki nem volt elég lelke minden erejét, és szíve minden érzelmeit a nagy célra szentelni; dolgozásoktól elborítva sem fordítá el a haza serdülő ifjairól tekintetét; s minden hevülő pillantás, minden kilobbanó gerjelem, mely bennküzdő erőt s munkavágyat bármi távolról sejtített, részvételét nagy mértékben nyeré meg. E részvétel által adott ő sok mulólag kipattanni látszó szikrának maradandóságot; e részvétel által pótolá ki sok kezdőnek azt, amit boldogabb fekvésű népeknél az olvasóközönség első tapsai visznek véghez. Mert volt idő, keserűen emlékezem vissza, midőn a literátori pályára készülő ifjút szülői mint veszni indúltat siratták; midőn magyar könyvet magyar írón kívül más nem ismert; s midőn a fiatal művész egykorú közt sem talált keblet, hol kiömölhessen. Hány nem némult el akkor, mint a fogságba zárt fülmile, végképpen? S hány nem fogott volna még elnémulni, hanem ha ő a síriglan buzgó, nyújtott volna vigasztaló szót? Mert ő mondhatá még nagyobb igazzal, mint az Anchises fia: Ifjú! rényt és való munkát tőlem tanulj, szerencsét másoktól.

S nemcsak azokra hatott ő, kik nevét és műveit tiszteletben tartották: hanem azokra is, kik eránta el-lenséges indulattal viseltetének. Valának ugyanis nem kevesen, kik vagy érdemeit irígylették, vagy művitéletei által érdekeltettek, vagy okfejeit, miken dolgozásait alapítá, veszélyeseknek lenni hitték. Ezek köréből üté ki magát a sokáig titokban forrott nyelvújítási pör, mely Kazinczy ellen intézett személyes csapást: sok, a literátori viadalmakkal köz, illetlen szcénákat tűtetett fel: de tárgya által a nemzetben eddig szokatlan figyelmet gerjeszte; s a rákövetkező ellenhatásnál fogva íróinkba elevenséget öntött, serdülő ifjúságunk elébe szebb és terjedettebb pályát jelelt, s azt, amit ezideig nem bíránk, egy olvasóközönséget alkotott, számra és részvételre kicsinyt ugyan, de reményadót, hogy valaha nevedni s íróink eránt melegedni nagyobb mértékben fog. S ez okra nézve az én ősz barátomat soha sem tartottam szánásra méltónak a nyilak miatt, miket ellenségi kezek reája mint íróra lőttenek. Nem zavarhatták volna ezek öregkora nyugalma, ha azt a sors más oldalról keményebb csapásokkal nem rabolja el. Mert példaként ragyogni s minden fogyatozások mellett is, miket az emberi természet szükségesen hoz magával, s minden ellenigyekezetek mellett is, mik ezen fogyatozásokat vagy nagyon kitüntetni, vagy költöttekkel is számosítani törekednek, tisztelőket és követőket találni: vigasztaló érzelem. S mint kell e vigasztaló érzelemnek erősödni, midőn az ellenfél által hintett mag saját örömkre s hasznunkra virúl fel! s ha Kazinczy, mint hiszem és tudom, a nemzeti nyelvet és hazát tiszta szerelemmel ölelte által: mily könnyen kellett neki gúnyt és megtámadtatást tűrnie, midőn az ellene szánt csapások által, a nyelv feléledése nagy munkáját elősegíttetni szemlélte! Az önértés, mit ő oly méltán hordhatott keblében, irígylést érdemelne; ha valamit irígylenünk lehetne a férfiúnak, kinek a sors ez érzelmen kívül oly igen keveset nyújt vala.

Sok mindennapi embert hallék már életében és halálában magasztaló beszéddel hirdettetni; de gyűlöletes előttem minden hízelkedés, s kivált a koporsón túl, hol a történet komoly múzsájának országa kezdődik. A való érdem alakja nagyító csövek nélkül is tisztán látható; s úgy hiszem, azoknak, miket eddig elmondottam, sem bizonyítására, sem mentségére szükségem nem leend. Mert nem állítám, hogy Kazinczy örökméklkü műveket hagyott maga után: mint az Ilias; nem mondám, hogy nyelvünket a lehetség felső pontjára hágtatta, s hogy törekedésin túl már nincs haladás, kívül már nincsen út. Csak azt mondám: Kazinczy ízlést erőhez csatolva kezdett a nyelvvel küzdeni oly korban, midőn az egy nagy és következéssel teljes mozdúlatra vala hajlandó, s izetlenség és gyöngeség által örökre hibás utat vett volna magának. Kazinczy a maga Gessnerétől fogvást a Pannonhalmi Útig minden írásait csínnal, hévvel és ifjú élettel öntötte be, s ezáltal az írósereg figyelmét magához ragadván, literatúránkban új időszak alapítója lón. Kazinczy fellázasztott maga ellen sok író, s ezzel oly kilobbanást okozott, mely

írókra és nemzetre elektromi szikra gyanánt munkált s a literatúra parányi körét kiszélesítette. Ezek az ő nagy és tagadhatatlan érdemei. Mert prózája minden fogyatkozási mellett is, örökre szép lesz ugyan; versein művészi kéz fog ismerszeni, s kivált epigrammjai a költés koszorújában hervadatlan virágok maradnak: de a nemzetet nem ezek által tevé hálaadósává. Szellem vala ő, mely a tespedő egészet oly sokáig csaknem egyedül eleveníté; s lépcső, melyen egykorú magasbra hághassanak, s a szerencsésebb maradék tetőre juthasson. A sors talán nem fog bennünket ismét elsüllyeszteni; s így eljön az idő, el kell az időnek jönie, midőn az ő és az együttélők dolgozásai ragyogó művek által fognak homályba tétetni; csak a lélek, melyet ő az egésznek kölcsönözött, meg nem szűnik folyvást ragyogni és munkálni, míg a nemzetiség utolsó szikrája el nem hamvad. Ez oldalról kell őtet méltatnunk; s ez oldalról mit nem érdemlett ő mitőlünk? Nyelvünk bajnokává szentelé magát; s e nyelv a mi őseink egyetlenegy hagyománya, mit a századok pusztító vészei közül kevés hű kezek ragadhatnának ki. És ti hűvek, hol vagytok? hol a hála, mit a hazától érdemlétek? hol a könny, mely szentté tenné a sirdombot, mit hamvaitok felett a mindennapi szokás szűken hányatott?

Epések lesznek talán szavaim; de keserű, kínos emlékezetek támadnak lelkemben. Mert gondolkodom a népről, mely Zrínyit, az író, el tudta feledni; mely Faludit, míg élt, nem ismeré, mely Révairól hallani nem akart; mely Baróti Szabót és Virágot meg nem siratta; s melynek kebelében az ötvenhat évet szakadatlan munka közt eltöltött Kazinczy nyomorúsággal élt és holt. Ő szép reményekre születve, sokat ígérő ifjúságot élve, hirtelen a sors által leveretett; s midőn előtte minden pálya a literátorin kívül bezáródék, ez egyetlenegy pályán közönségünk elvoná kezét a magát neki áldozó elől; hogy tévelygjen elhagyatva, küzdjön nem segítve, s arca izzadását és szeme vérkönnyeit hagyja jelül kéziratain, s árva gyermekein inségét. Kétrendbeli folyóírási, részvétlenség miatt, mindjárt kezdetben elakadtanak; nyomtatott számos művei tizenegy millió népesség között vevőt nem leltenek; legnagyobb becsű kéziratának nyomtatót nem talált; s halálig tartott fáradozásai jutalmát nem arathatta az országban, hol annyi idegen gazdag táplálást nyert magának. Voltak ugyan, tagadni nem fogom, kik őfelé is részvevő keblet nyitottak, s kik életének gondjait egyes jótételekkel enyhítgeték: de a nemzet nagy írójának jótételekre szorúltni nem kellene; s pillantatonként nyújtott vigasztalás hosszú kínokat nem orvosol. Ah látam én ezen kínokat! mert tanúja valék álmatlanul töltött éjjeleinek; tanúja valék a fájdalmas eljajdulásnak, midőn barátja vidám asztala mellett gyermekeire visszaemlékezett. Megrezzent akkor minden ideg kebelében; s véráldozatnak képzelém a szent öreget, mely a nép bűneiért utolsó hörgései közt vonaglik.

Társaim, nem szenved ő többet! Lenyugvék ősz fürteiben, a széphalmi lak romai közt, úgy hűnyván el: mint századok előtt, a nyúgoti tenger partjain egy más hazának fia - Camoens. És gyermekeit idegen kéz fogja ápolni; és sírját szívszorúlva kerüli ki a magyar nyelvűművész, sorsától rettegven. S bár emlékezete keserű voltát szerencsésb évek hamar feledtetnék el! hogy a maradék előtt csak dicsősége ragyogjon; kínai pedig megfoghatatlanok legyenek.